

Srebrni križec.

Italijanski spisal A. Fogazzaro; z dovoljenjem avtorjevih prevela

Márica Bartol.

Grofica, evo kave,« je dejala sobarica. Grofica ni odgovorila. Vetrnice so bile sicer zaprte, vendar se je videl na belih blazinah graciozni, nagnjeni obrazek mlade speče gospe.

Sobarica, stoječ s kavno pripravo poleg postelje, je ponovila glasneje:

»Kava, grofica.«

Grofica se je obrnila vznak, vzdahnila z zaprtimi očmi in zazehala.

»Odpri nekoliko.«

Sobarica je stopila k oknu, ne da bi odložila podnos s kavo, ter odpirajoč zvrnila prazno skledico na krožnik.

»Tihoma!« je dejala grofica priglúšeno, a jezno.

»Kaj delaš danes? Kje imaš glavo? Glej, da si zbudila otroka.«

Res, malček se je zbudil ter pričel jokati v svoji posteljici

Gospa je privzdignila glavo z blazine in dejala strogo proti posteljici: »Tihol!«

Otrok je utihnil takoj ter še samo stokal v kratkih, bolestnih glaskih.

»No, to kavo!« je dejala gospa.

»Si li bila pri grofu? Drži mirno! Kaj ti je?«

Kaj je res bilo sobarici? Skledica, krožnik, sladkornica, vlijalnica, podnos, vse je šepetalo nekaj sumljivega v onem tresenju. Grofica je privzdignila oči.

»Kaj je?« je vprašala, položivši skledico. Ako je bil sobaričin obraz izpremenjen, gospodinjin tudi ni bil manj razburjen od straha in od negotovosti.

»Nič,« je odgovorila tresoč se ženska. Grofica jo je zgrabila za roko z vso močjo. »Govori,« je dejala.

Med tem se je pokazal lep otroški obrazek na robu posteljnjaka.

»En slučaj, gospa,« je odgovorila sobarica skoraj jokajoč. »En slučaj kolere.«

Grofica, vsa blede, se je instinktivno obrnila ter videla svojega sinčka, ki je poslušal. Skočila je s postelje, zaukazala sobarici molčati, mignila ji, naj vstopi v bližnjo sobo ter sama hitela k posteljici.

Malček je zopet začel jokati, toda ona ga je poljubljala, božala, šalila se in se smejala z njim, da je premagala vse njegove solze. Potem si je hitro oblekla spalno obleko in šla za sobarico, zaprši za seboj vrata.

»O Bog, o Bog!« je dejala, težko sopeč in tresoč se, v tem ko je jela sobarica jokati.

»Tiho, za Boga! Gorje ti, če prestrašiš otroka! Kje je ta slučaj?«

»Pri nas, gospa! Oskrbnikova Roza« — je odgovorila ta. »Zbolela je o polnoči.«

»Oh, moj Bog! In sedaj?«

»Mrtva! Umrla pred pol ure.«

Otrok je vpil, kličoč svojo mater.

»Pojdi,« je dejala grofica, »igraj se z njim, daj, da bo vesel, stori vse, kar hoče. Molči, dragec,« je zakričala v sobo. »Pridem takoj!« Stekla je k svojemu možu.

Grofica se je slepo in blazno bala kolere. Samo njena ljubezen za otroka je bila še bolj slepa in blazna. Pri prvih slučajih bolezni je zbežala s svojim možem iz mesta v svojo vilo, na prekrasno posestvo, katero mu je prinesla za doto, nadejajoč se, da kolera tudi sedaj, 1886. l., ne pride tu sem, kakor je ni bilo nikoli poprej, niti l. 1836. In sedaj jo je imela, imela tu doma, na dvorišču svoje vile.

Vstopila je h grofu razčesana in v negližuju ter, predno je pričela govoriti, je dvakrat pozvonila vprav blazno. »Ali veš?« je dejala ter gledala s široko odprtimi očmi.

Grof, ki se je flegmatično bril, se je obrnil z namilanim čopičem v roki in vprašal, napravljajoč bedast obraz.

»Kaj?«

»Ali ne veš o Rozi?«

Sedaj je grof napravil zopet miren obraz in odgovoril:

»Da, vem.«

Če je od začetka gojil žarek brezzmiselne nade, da njegova žena ne ve za Rozino nesrečo, je upal, sedaj, da mirno njegovo vedenje umiri grofico. Ali lepe gospejine oči so se kar bliskale, in neka divja trdost ji je stopila v obraz.

»Ve,« je vzkliknila, »in vendar misli na svojo brado! Kaj si ti? Kakšen oče si? Kakšen mož?«

»Moj Bog!« je vzkliknil grof ter razprostrl roke.

Predno je ubogi mož, namazan z milom do oči in zavit v servijeto, utegnil reči še kako besedo, je potrkal sluga na vrata.

Grofica mu je zaukazala, da ne sme nihče s kmetskega dvorišča v hišo in nihče iz hiše ne na dvorišče. Ukazala je še, naj ima kočijaž čez uro pripravljen landavec s konji, katere odloči grof.

»Kaj hočeš storiti?« je vprašal ta, ko je zopet prišel k sapi. »Ne trpim nikakih pretiranosti.

»Pretiranosti se drzneš reči? Tvoja sužnja bom v vsem, ali ko gre za življenje, razumeš, ko gre za mojega sina, ne slušam nikogar več. Odpotovati hočem takoj. Zaukaži konje!«

Grof se je jezil. Kako se morejo tirati stvari do takih mej? Kaka nezmisel je bežati tako? In opravki? Črez dva dni, črez en dan, no tudi črez dvajset ur bi odpotoval, prej ne! Grofica mu ni dovolila izgovoriti štiri besede, ne da bi ga pobijala s še večjo srditostjo. Kakova nezmisel! Kakovi opravki! Sramota!

»In naše stvari?« je vprašal on. »Treba je pač, da vzamemo kaj s sabo. In zato je treba časa.«

Njegova žena je vzkliknila malomarno: »Zato bode že skrbela ona, da bodo kovčegi napravljeni v eni uri.«

»In kam pojedemo?« je zopet vprašal mož.

»Na kolodvor in potem, kamor boš hotel. Naroči konje!«

»Naveličan sem,« je zakričal grof. »Naročim, kar se bo meni zdelo. In kaj mi mari; interesi in vse blago, naj le gre vse, kaj mi mari! Saj je tako vse tvoje . . . Lisce!« — je dejal jezno slugi, ki je nepremično čakal na strani.

Sluga je odšel.

Grofica se je bliskoma oblekla in počesala. Čestokrat je sklenila roke v nemi molitvi ter neprenehoma kaj naročila, frenetično zvoneč vsak hip, da so posli tekali, kakor bi jih bičal. Tekali so po stopnicah gori in doli, loputali z vrati, klicali še, se zdelavali, smejali in priglusušeno kleli. Okna, obrnjena na usodno dvorišče, so zaprli takoj tudi zato, da bi se ne slišalo vpitje Rozinih hčerâ; vendar

se je po hiši že širil nekak neprijeten vonj klora ter že premagal tudi v grofici sobi njen delikatni parfum.

»Moj Bog!« je dejala, zdrznivši se, kakor bi bila povonjala smrt. »Sedaj mi okužijo vse. Hitro v kovčege, hitro v kovčege! In zapreti takoj! Umrem, jaz umrem, če nesem s sabo ta vonj. Ali ne vedo, da klor nič ne izda? Zažgo, zažgo naj vse! Gospodar zapodi oskrbnika, ako skrije le količkaj.«

»Zažgali so že, grofica,« je dejala ena sobaric. »Zdravnik je dal sežgati rjuhe, odeje in slamnico.«

»O to je malo!« je ugovarjala grofica.

V tem trenutku je naglo vstopil grof, obrit in oblečen, in potegnil svojo ženo malce na stran.

»Kaj naredimo s temi ljudmi?« je dejal. »Jaz ne morem vzeti vseh na pot.«

»Naredi, kar hočeš,« je odgovorila grofica. »Pošlji jih proč. Tu v hiši nam ne ostane gotovo nobeden. Nočem, da dobe kolero, in da se mi potem okužijo sobe s klorom in se mi sežge Bog ve koliko stvari, kajti ko gre za gospodo . . .«

Sedaj je bil grof hud, da se je vdal.

»Lepo se izkažemo,« je dejal. »Podlost, sramota je, bežati na takov način.«

»Glej,« je odgovorila grofica, »kakovi ste vi moški! Samo da se izkažete močne, da se izkažete pogumne, evo na tem vam je več ležeče nego na zdravju in življenju vaše rodbine. Bojiš se, da izgubiš popularnost! Nočeš je izgubiti? Daj poklicati župana in daruj sto lir za kolerozne.«

On je tedaj predlagal, da ostane sam, ona pa da odpotuje z otrokom, ali mogel ni ostati odločen.

V tem času pa so se polnili kovčegi. Otrokove igrače, njegove najelegantnejše oblekce, laudano,¹⁾ molitveniki, brošurice doktorja Tunisi, obleka za kopeli, nekaj dragocenosti, kožuhovine, perilo, mnogo nepotrebnega in malo potrebnega se je zmetalo v naglici notri. Sedaj so se kovčegi zaprli z veliko silo, a grofica in grof, ki je kazal najboljšo voljo pomagati, pa ni storil ničesar, sta tekla skozi vso hišo. Gospa je odpirala skrinje in omare, gledala vanje še zadnjikrat ter potem vse zaklepala s svojo roko. Grof je pripomnil, da bi bilo treba kaj jesti, predno odpotujejo.

»Da, da,« je dejala ona ironično, »jesti!«

»Zdaj vam jaz povem, kaj boste jedli!«

¹⁾ Kapljice zoper kolero.

In ko so bili v sobi zbrani vsi, mož in posli, tudi oni, katere so odslovili začasno, je hotela dobro storiti vsem; prisilila je vsakega, da izpije deset kapljic zdravila proti koleri. Samo otrok je dobil šokolade.

Naposled je vendar pridrdrala kočija z vso naglico ter se ustavila pred vilo. Grofica, ki je bila jako pobožna, je šla še prej v svojo sobo, da bi še enkrat molila. Vzemši stolico, se je sklonila nad njo v tesni, beli flanelasti obleki, sklenivši na stoličnem hrbtu črne rokavice z osmimi gumbi, ki so bili na zapestju pokriti z obročki iz platine in zlata. Obrnila je k nebesom pero črnega žametastega klobučka in proseče oči ter dolgo šepetala. Ni molila k Bogu za revne stvarice, ki so izgubile mater, tudi ne, da bi kolera prizanesla bornemu življenju onih ljudi, ki so priklenjeni na mogočno zemljo, ki ji je dala vilo, dragocenosti, obleke, njen dunajski parfum, rafiniranost, ponos, moža in sina. Tudi zase ni molila. Videla je v duhu že sebe in svojce obolevše za kolero na potovanju, zase torej ni hotela moliti, a za moža je pozabila. Molila je le za otroka, darovala se zanj. Pravzaprav njene ustnice so šepetale le Očenaš, Češčenasimarije in Čast . . . ali duša njena je bila vsa v otroku, v strahu, da bi mogel zboleti; srčno je molila, da bi ne trpel vsled še neznanega ji potovanja, da bi ne izgubil ni slasti do jedi in ne spanja, ne veselja in ne barve na licih, da bi se ji posrečilo, prikriti mu vso bol in strah drugih ljudi.

Prekrižala se je naglo, odela velik siv plašč ter šla zapirat edino okno, ki je še ostalo odprto. Jutranji veter je pripogibal in izpreminjal dozorelo travo na travniku pred vilo in stresal svetlikajoče se topole v drevoredu. Grofica ni imela sožalnega pogleda za to mirno sceno, ki ji je bila znana in domača še iz otroških let; zaprla je naglo in odšla.

Pri kočijnih vratih je govoril župan z grofom.

»Prihaja li od tam?« je dejala grofica, stopivši nekaj korakov nazaj.

Ko je slišala, da prihaja s svojega doma, ga je jela zmerjati, češ, da ni znal boleznim preprečiti poti v vas. On se je smehljaj in opravičeval, ali ona je ugovarjala konvulzivno: »Nič, nič,« ter hitela z otrokom v voz.

»Si li daroval?« je dejala tiho svojemu možu, ko je že tudi bil na svojem mestu.

Ta je le prikimal.

»Zahvaliti se moram tudi gospe grofici,« je začel tedaj oni ponižni župan, »na radodarnosti . . .«

»Malenkosti, malenkosti,« ga je prekinil grof, ne da bi vedel, kaj govori.

Ko so vsi trije sedeli v vozu, je gospa hitro pogledala po torbah, nées sa irjih, dežnikih, šalih, površnikih. Grof je pa med tem pomolil glavo iz voza, da bi videl, če so kovčegi na dvokolesnem vozičku, katerega so pripeljali za kočijo.

»Je v redu?« je vprašal. »In kaj ima tisti paglavec?«

»Kdo joče,« je vzkliknila tudi grofica, nagnivši se iz voza.

»V redu, gospod,« je dejal neki kmet, katerega so posli pozvali na pomoč.

Majhen strgan deček se je držal njegovih blač ter jokal.

»Poberi se, molči,« je dejal strogo oče in, obrnivši se h gospodi, ponovil:

»V redu vse.«

Grof je segel v žep, gledajoč dečka.

»Ne jokaj,« je dejal, »saj dam tudi tebi krajcar.«

»Mama je bolna,« je ihtel deček obupno. »Mama ima kolero!«

Grofica je poskočila, udarila s solnčnikom po kočijaževi rami s prestrašenim obrazom:

»Proč!« je vpila. »Proč takoj!«

Kočijaž je udaril z bičem po konjih, da sta poskočila na zadnji nogi in zdirjala takoj v galop. Župan je imel komaj časa dovolj ogniti se, grof je pa jedva utegnil vreči možu pest krajcarjev, ki so se raztresli po tleh. Deček je nehal jokati, mož se ni ganil, zroč za svetlimi kolesi in sivimi solnčniki, ki so se oddaljevali med prahom naglo, naglo, ter siknil med zobmi:

»Prokleta gospoda svinjska.«

Župan je odšel tiho in počasi, delaje se, kakor da teh besed ni slišal.

Bil je oni mož srednje rasti, suh in bled v obraz, s hudim pogledom prayega nepridiprava. Obleka je visela z njega v kosih kakor od njegovega otroka. Velel mu je pobrati novce ter se obrnil z njim proti domu.

Stanoval je na dvorišču enega izmed grofičinih posestev v neki luknji, sezidani iz opek, ki so bile sedaj vse razpokane in nikoli ne ometane, v luknji, stoječi med ognjiščem in svinjskim hlevom. Pred vrati mu je smrdela vsa neimenovana gniloba iz temne, črne jame, črez katero je bila postavljena gnila deska za brv. Vstopilo se je v črno, umazano podzemeljsko luknjo brez poda, z ognjiščem, sezidanim iz opeke, kroginkrog odbitim. Na sredi je bilo izdolbeno od ubogih

kolen revnih kmetič, ki so tam poklekale, ko so kuhale polento. Po lestvi, na kateri so manjkale kar tri stopnice, se je šlo v sobo, ki je smrdela od mizerije in starih podrtin, in kjer so na eni postelji spali oče, mati in sin. Poleg postelje je bilo videti z odprtega poda v kuhinjo. Posteljo samo so potegnili pošev na edino mesto, kjer ni deževalo skozi streho.

Sključena na tleh, z glavo naslonjena ob posteljnjak, je čepela kmetica, katero je prijela kolera. Njen obraz, ki je bil pri dvajsetih letih cvetoč, je bil zdaj pri tridesetih star in vel, vendar je še imel lepoto svete milobe. Takoj, ko jo je mož zagledal, je razumel, kaj je, ter je zaklel. Tudi sinček, ki je šel za njim, videč črnikasti obraz svoje matere, se je prestrašil in ustavil na vhodu.

»Gospod Jezus, pošlji ga od tod,« je mrmrala žena s slabim glasom. »Naj gre proč, ker imam kolero. Pojdi k teti, dragec. Odvedi ga ti in pokliči mi duhovnika.«

»Grem!« je dejal mož.«

Ko je odšel, je pahnil dečka proti vratom na dvorišče in ponavljal:

»Pojdil Pojdi k teti!«

Šel je potem pod lopo in se vrnil z naročajem slame, katero je nesel v kuhinjo. Stopil je potem k ženi, ki se je med tem časom zavalila z veliko silo na posteljo.

»Čuj,« je dejal nenavadno sladko, »žal mi je, ali če umreš tu, zažgo mi posteljo, razumeš? Pomisli, prinesel sem ti v kuhinjo lep kup slame.«

Ona je naglo izgubljala glas in že ni mogla več govoriti. Prikimala je z glavo in zaman poskušala stopiti s postelje. Tedaj jo je mož vzel v naročje.

»Pojdimo!« je dejal. »Če crknem tudi jaz, hm — potrpljenje!«

Bolnica ga je z znamenji prosila, da bi ji dal mali srebrni križec, ki je visel na steni, in ko ga je dobila, ga je pritisnila gorko na ustnice, mož pa jo je kakor mrtvo nesel v kuhinjo in položil na slamo ter odšel iskat duhovnika.

Tedaj je tudi revica, sama kakor črna živina na že okuženi slami jela moliti, predno odide v neznan svet. Molila je za svojo dušo s ponižnim kesanjem, prepričana, da je mnogo grešila, dasi ni se mogla spomniti, kako, in se je radi tega še bolj mučila. Prišel je zdravnik, katerega je poslal župan, in ki se je bal bolezni; ko jo je videl v takem stanu, je dejal: »Ruma in marsale tako nimate« — ukazal je tedaj devati gorko opeko na želodec.

Prišel je duhovnik, kapelan, ki se ni bal bolezni, ter ji dejal s surovo mirnostjo, katero si je pridobil z navado, to, kar je imenoval navadne reči, ter ji z besedami zatemnil božanstvo. Dasi neveden in poln brezpotrebne strogosti, napolnil je vendar umirajočo z upom in svetlobo.

Ko je končal svoje opravilo, je odšel tudi duhovnik. V tem ji je mož vzel izpod pleč nekaj slame, zanetil ogenj, da bi segrel opeko, bolnica je pa še molila za svojce, ne tako srčno za sina kakor za moža, kateremu je odpustila toliko stvari, in ki je bil na potu v večno pogubljenje. Poljubivši križec, spomnila se je naposled osebe, ki ga ji je darovala.

Darovala ga ji je grofica pred šestnajstimi leti za birmanski dar, grofica, ki je bila gospodinja prekrasne vile, kjer je bilo veselje živeti, in gospodinja umazane luknje, kjer je bilo veselje umreti. Bila je grofica tedaj še otrok in darovala ga ji je po nasvetu svoje matere, ki je bila krotka žena, in katere ljudje še zdaj niso pozabili, dasi je že dolgo pod zemljo.

Umirajoča se je izpovedala, da je večkrat mislila slabo o svojih gospodarjih, da je včasih zoper nje celo mrmrala, strinjajoča se z možem, ki je klel, ker navzlic vsem prošnjam jim niso dali popraviti ne strehe, ne poda, ne lestve ter jim niso nikoli dali šip v okna. Sedaj se je kesala, spomnivši se stare, dobre gospe, proseč v svojem srcu odpuščanja gospoda grofa in gospo grofico, ter je zanju molila k Bogu in k Mariji.

V istem trenutku, ko ji je mož položil na želodec pekočo opeko, se je zvila revica vsa, telo se ji je skrčilo, in izdihnila je.

Mož ji je vrgel na začrneli obraz nekaj slame, vzel ji iz rok, ki so ga krčevito stiskale, srebrni križec, vtaknil ga v žep ter mrmral kakor kakemu, ki ni nič prida: — »Za kar si ji storil, Kristus« . . . ostalo svojo misel je zamolčal.

Isti večer so se posli, ki so bili med gospodarjevo odsotnostjo poslani domov na dopust, upijanili v vilnem salonu z marsalo in rumom.

